

Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine

ЗВІТ
про результати відвідування спеціального вагону типу «ЗАК»
№ 03276094 для конвоювання осіб, узятих під варту
та/або засуджених до позбавлення волі
16 січня 2026 року

м. Київ, 2026 рік

I. ВСТУП

Для виконання функцій національного превентивного механізму (далі – НПМ) відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, на підставі статей 13, 19¹, 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», 16.01.2026 групою НПМ здійснено відвідування місця несвободи - спеціального вагону № 03276094 типу «ЗАК» (далі – спеціальний вагон, вагонзак) призначеного для перевезення, конвоювання осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі та військовополонених (фото 1, 2).

Відвідування здійснювали члени групи НПМ:

Куцопатрий Дмитро Сергійович, головний спеціаліст відділу інспектування об'єктів контролю в правоохоронних, судових органах та військових формувань Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (керівник групи НПМ);

Нікулін Віталій Андрійович, представник Уповноваженого з прав людини в місцях несвободи;

Володін Артем Вікторович, директор Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

Петросов Владислав Георгійович, головний спеціаліст відділу реалізації національного превентивного механізму у сфері охорони здоров'я Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

Тимошенко Володимир Іванович, головний спеціаліст відділу аналітики та взаємодії з громадськістю Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Спеціальний вагон для конвоювання оглянуто на території залізничної станції Київ-Пасажирський Київського залізничного вузла Південно-Західної залізниці, який знаходиться за адресою: площа Вокзальна, 1, м. Київ, 03031.

Вагонзак належать філії «Пасажирська компанія» АТ «Укрзалізниця» та використовується військовими частинами Національної гвардії України на умовах оренди.

На момент відвідування у спеціальному вагоні перебувало 8 осіб, узятих під варту.

Вагонзак є спеціалізованим пасажирським вагоном закритого типу, внутрішній простір якого поділений на окремі функціональні зони, зокрема камери (купе) для тримання осіб під вартою, службові приміщення для розміщення конвойного складу та провідників, а також допоміжні відсіки.

У центральній частині вагону облаштовано камерні приміщення для розміщення ув'язнених осіб, які відокремлені від коридору та службових приміщень металевими перегородками з вбудованими дверима у вигляді металевих ґрат (фото 3). Конструкція дверей забезпечує постійний візуальний контроль за особами, які перебувають у камерах, з боку конвою.

Зі слів осіб, які забезпечують супровід утриманих осіб, камери вагонзака поділяються на два типи та розраховані на одночасне розміщення: до 12 осіб у камері площею 3,45 кв. м (фото – 4, 5); до 5 осіб у камері площею 2,05 кв. м. (фото – 6, 7).

Кожна камера обладнана стаціонарно закріпленими місцями для сидіння, конструкція яких передбачає можливість їх використання як спальних місць, що розташовані вздовж бічних стін камери. Зазначені сидіння виготовлені з металу або мають металевий каркас та не обладнані м'яким покриттям.

Підлога у камерах металева, пофарбована, без теплоізоляційного або амортизаційного покриття. Стіни та стеля камер також металеві, пофарбовані, без декоративного або пом'якшувального оздоблення.

Природне освітлення камер забезпечується через невеликі вікна спеціального вагону, які обладнані металевими ґратами та захисними екранами. Поблизу кожної камери на стінах встановлено електричні світильники, які перебувають у технічно справному стані, однак їх потужність є недостатньою для забезпечення належного рівня штучного освітлення всередині камерних приміщень (фото - 8).

Вентиляція камер здійснюється за допомогою припливно-витяжної вентиляційної системи, елементи якої розміщені на стелі вагону. Можливість регулювання інтенсивності вентиляції особами, які перебувають під вартою, не передбачена.

Вагонзак обладнаний санітарним вузлом, призначеним для користування конвойним складом та, за рішенням конвою, особами, узятими під варту та/або засудженими. Обладнання санітарного вузла має металеве виконання (фото - 9).

З метою забезпечення безпеки перевезення вагонзак оснащений первинними засобами пожежогасіння, зокрема вогнегасниками, які розміщені у визначених конструкцією місцях та мають чинні відмітки про проходження технічного обслуговування. Також у вагоні наявна аптечка для надання домедичної допомоги, укомплектована лікарськими засобами та медичними виробами з актуальними термінами придатності (фото - 10).

Система відеоспостереження у камерах для тримання ув'язнених осіб відсутня. Водночас відеоспостереження передбачене у коридорах вагону та службових зонах.

II. ФАКТИ, ВИЯВЛЕНІ ПІД ЧАС ВІДВІДУВАННЯ

Порушення права на свободу від катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

Відповідно до пункту 32.2 Європейських пенітенціарних правил, забороняється перевезення ув'язнених у транспортних засобах з недостатнім рівнем вентиляції та освітлення або в умовах, які створюють для них незручності, які принижують людську гідність.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) у своїх рекомендаціях щодо транспортування затриманих осіб (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. *Transport of detainees*. Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018)24) наголошує, що приміщення, призначені для перевезення більше ніж однієї особи, повинні забезпечувати не менше ніж 0,4 кв. м площі на одну особу під час транспортування на короткі відстані та, за можливості, більшу площу. Для перевезень на тривалі відстані мінімальна площа має становити не менше ніж 0,6 кв. м на одну особу.

Під час відвідування спеціального вагону встановлено, що камери для тримання осіб під вартою мають площу 3,45 кв.м та 2,05 кв.м і розраховані відповідно на 12 осіб та 5 осіб. Таким чином, у камерах мінімальні стандарти площі на одну людину, визначені рекомендаціями КЗК, не дотримуються.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував, що надмірна тіснота під час перевезення осіб, позбавлених волі, може визнаватись як поводження, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Зокрема, у справах «Яковенко проти України» (заява № 15825/06), «Власов проти Росії» (заява № 78146/01), «Раджаб Магомедов проти Росії» (заява № 20933) ЄСПЛ визнавав порушення статті 3 Конвенції у випадках, коли площа, доступна одній особі під час перевезення, була меншою ніж 0,5 кв. м.

Зазначені обставини свідчать про те, що умови перевезення осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, у спеціальному вагоні для конвоювання не повною мірою відповідають вимогам Європейських пенітенціарних правил, рекомендаціям КЗК та стандартам, сформульованим у практиці ЄСПЛ, і можуть становити поводження, що принижує людську гідність.

Встановлено порушення прав конвоюваних на відпочинок під час конвоювання.

Згідно із пунктом 1.1 розділу 1 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджених наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 № 1196 (далі – Правила) ці Правила поширюються на працівників залізничного транспорту, фізичних та юридичних осіб незалежно від їх форм власності та підпорядкування, які, зокрема, користуються послугами залізничного транспорту.

Відповідно до пункту 1.7 розділу 1 Правил:

поїзд пасажирський - поїзд, сформований з вагонів, призначених для перевезення пасажирів, багажу та вантажобагажу. Залежно від швидкості поїзди можуть бути пасажирськими, швидкими, прискореними, швидкісними,

високошвидкісними. До складу пасажирського поїзда можуть також входити вагони зі спеціальним обладнанням, що належать до пасажирських. Виділяють денні і нічні поїзди;

поїзд нічний - поїзд, який сформований з вагонів, обладнаних місцями для лежання - СВ, купейних (К) та плацкартних (ПЛ), з індивідуальною нумерацією місць.

Згідно із пунктом 1.14 розділу 14 Правил перевезення осіб, узятих під варту та засуджених, перевезення здійснюється АТ «Укрзалізниця» в пасажирських вагонах спеціальної конструкції на договірних засадах.

Як вказано вище, зі слів осіб, які забезпечують супровід утриманих, камери вагонзака поділяються на два типи та розраховані на одночасне розміщення: до 12 осіб у камері площею 3,45 кв. м (фото – 4, 5); до 5 осіб у камері площею 2,05 кв. м. (фото – 6, 7).

Кожна камера обладнана стаціонарно закріпленими місцями для сидіння, розташованими вздовж бічних стін. Проте за своїми характеристиками такі місця можуть бути використані конвойованими, як місця для відпочинку у положенні лежачи. Вказане знайшло своє підтвердження під час візиту, оскільки ряд конвойованих використовували такі місця для лежання.

Вибірковим опрацюванням службових документів варт (військових нарядів) Нацгвардії встановлено, що у спеціальному вагоні № 03276094 конвоювання ряду осіб, засуджених до позбавлення волі упродовж 2024-2025 років здійснювалось в тому числі у нічний час.

Отже, переповненість вагонів, тобто недотримання вимог, викладених в документах КЗК та ЄСПЛ, щодо площі на одну особу під час транспортування, виключає можливість реалізації конвойованими права на відпочинок та сон у разі їх переміщення упродовж тривалого періоду або у нічний час, не зважаючи на те, що конструкції для сидіння можуть бути використані як спальні місця.

У разі конвоювання осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі та військовополонених упродовж тривалого періоду або у нічний час без надання можливості реалізувати право на відпочинок може свідчити про наявність ознак катування, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.

У вагонзаку бракує пристосувань, що зменшують ризик травмування осіб під час перевезення.

Європейський суд з прав людини та КЗК у своїх стандартах та рекомендаціях наголошують, що спеціальні транспортні засоби, призначені для перевезення осіб, позбавлених волі, повинні бути обладнані належними сидіннями та допоміжними пристосуваннями, які зменшують ризик втрати рівноваги, падіння та травмування під час руху транспортного засобу.

Під час відвідування спеціального вагону зафіксовано, що камери для тримання осіб під вартою обладнані стаціонарно закріпленими металевими сидіннями без спинок або з обмеженою опорою для спини, що не забезпечує

належної фіксації тіла під час руху поїзда, зокрема під час гальмування, прискорення або проходження нерівних ділянок колії.

Разом із тим у камерах вагонзаку відсутні поручні або інші опорні елементи з контрастним забарвленням чи тактильним маркуванням, які помітні за умов обмеженого або недостатнього штучного освітлення. Металеві конструктивні елементи камер пофарбовані у однотонний сірий колір, що ускладнює їх візуальне сприйняття та підвищує ризик втрати рівноваги особами, які перевозяться.

Крім того, підлога у камерах спеціального вагону для конвоювання має металеве виконання та не обладнана нековзким покриттям або протиковзкими смугами. Зазначене створює підвищений ризик падіння та травмування осіб під час руху поїзда, а також у процесі посадки та висадки з вагону, особливо за умов різких зупинок, коливань або проходження нерівних ділянок колії.

Зазначені обставини свідчать про недостатність пристосувань, спрямованих на зменшення ризику травмування осіб, які перебувають під вартою, під час їх перевезення у спеціальному вагоні, що не повною мірою відповідає стандартам ЄСПЛ та рекомендаціям КЗК щодо безпечних і гуманних умов транспортування осіб, позбавлених волі.

У Загальних доповідях КЗК, а також у доповідях за результатами візитів до держав-учасниць Ради Європи наголошується, що транспортні засоби, призначені для перевезення осіб, позбавлених волі, мають бути обладнані належними сидіннями, стабільними опорними елементами, протиковзким покриттям підлоги, достатнім освітленням, візуально контрастними елементами інтер'єру та іншими технічними пристосуваннями, які забезпечують безпеку осіб під час руху та мінімізують ризики втрати рівноваги, падіння і травмування.

Зазначені підходи узагальнені, зокрема, в 2-гій та 21-шій Загальній доповіді КЗК, а також у тематичному інформаційному матеріалі КЗК «Transport of detainees» (СРТ/Inf(2018)24, червень 2018 року).

Вказані недоліки також суперечать Європейським пенітенціарним правилам (Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи Rec(2006)2), які передбачають, що всі етапи поводження з особами, позбавленими волі, у тому числі їх транспортування, мають здійснюватися з повагою до людської гідності та з урахуванням вимог безпеки і охорони здоров'я (правила 1, 18, 32).

Відсутність у доступних місцях інформаційних матеріалів щодо прав осіб, які перебувають під вартою, та механізмів їх захисту.

Відповідно до Конституції України кожній людині гарантується повага до її гідності, право на судовий захист та право на правову допомогу, зокрема безоплатну правничу допомогу у випадках, передбачених законом. Реалізація зазначених прав передбачає, зокрема, обов'язок держави забезпечити належне інформування осіб, позбавлених волі, про їхні права та доступні механізми їх захисту.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та статтею 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, особи, які перебувають під вартою або відбувають покарання, мають бути поінформовані про свої права, обов'язки та правила поведіння, у тому числі під час переміщення та конвоювання.

Під час відвідування спеціального вагону встановлено, що у доступних для осіб, які перевозяться, місцях відсутні інформаційні матеріали про повноваження та контакти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, включаючи телефони «гарячих ліній»; відомості про систему безоплатної правничої допомоги, порядок звернення та контактні телефони відповідних центрів; правила перебування та поведінки осіб під час перевезення; інформацію про можливість подання скарг та звернень щодо умов тримання або поведіння з боку конвою.

Відсутність такої інформації фактично позбавляє осіб, які перебувають під вартою, можливості своєчасно та ефективно реалізувати свої права, у тому числі права на звернення за правовою допомогою та права на подання скарг щодо неналежних умов перевезення або можливих порушень з боку посадових осіб.

Європейські пенітенціарні правила передбачають, що кожна особа, позбавлена волі, повинна бути поінформована зрозумілою для неї мовою про свої права, обов'язки та правила, які регулюють умови її тримання, а також про порядок подання скарг до компетентних органів.

Крім того, КЗК у своїх стандартах неодноразово наголошував, що ефективне інформування осіб, позбавлених волі, є одним із ключових запобіжників катуванню та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, зокрема під час етапування та конвоювання.

Таким чином, відсутність у спеціальному вагоні для конвоювання доступної наочної інформації щодо прав осіб, механізмів їх захисту та контактів уповноважених органів не відповідає вимогам національного законодавства та міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини.

Порушення вимог законодавства з безпеки на транспорті при організації перевезень осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі та військовополонених.

За результатами відвідування та відповідно до попередньо опрацьованої інформації (документації), отриманої на підставі пункту 8 статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», встановлено наступне.

Згідно електронного паспорту спеціального вагону термін його експлуатації становить 28 років. Водночас, термін фактичної експлуатації вагонзаку становить – 44 роки.

Державною службою України з безпеки на транспорті (далі – Укртрансбезпека), за ініціативи Уповноваженого, у травні 2025 року здійснено позапланову перевірку додержання АТ «Укрзалізниця» ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних

вантажів та небезпечних відходів залізничним транспортом, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 № 1168 (далі – Ліцензійні умови), в частині забезпечення ліцензіатом виконання інструкцій з експлуатації і ремонту засобів залізничного транспорту та інших супутніх механізмів і обладнання для перевезення осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі та встановлено численні порушення вимог чинного законодавства.

Відповідно до акту Укртрансбезпеки, складеного за результатами проведеного планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензіатом вимог законодавства у сфері провадження господарської діяльності від 21.05.2025 № 032-3/30/2025 (далі – акт) та розпорядження щодо усунення порушень, виявлених під час проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензіатом вимог законодавства у сфері провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів залізничним транспортом, наданих листом Укртрансбезпеки від 28.05.2025 № 4125/3.5/14-25 встановлено, що спеціальний вагон:

- експлуатується без проведення капітально-відновлювального ремонту у порушення пункту 1.4 таблиці «Міжремонтні норми пробігу, календарні строки проведення капітального, деповського ремонту та ТО-3 пасажирських вагонів локомотивної тяги» Положення з технічного обслуговування та ремонту пасажирських вагонів, затвердженого протоколом засідання правління АТ «Укрзалізниця» від 02.04.2022 № Ц-54/42;

- експлуатується із встановленими старопродатними, а не новими пультами управління електрообладнання пасажирських вагонів, чим порушено абзац 2 пункту 9.1.4 розділу 9 ЦЛ-0021 «Електричне обладнання пасажирських вагонів керівництво по капітальному ремонту», підпункт 2 пункту 15 Ліцензійних умов.

Згідно розпорядження Укртрансбезпеки, керівнику ліцензіата (або іншій уповноваженій особі) відповідно Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» необхідно усунути виявлені порушення у строк до 23.03.2026, а також наголошено, що невиконання розпорядження є підставою для прийняття органом ліцензування рішення про зупинення повністю або частково дії ліцензії.

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про транспорт» підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати потреби громадян, підприємств і організацій у перевезеннях; якісне і своєчасне перевезення пасажирів, безпеку перевезень; безпечні умови перевезень; запобігання аваріям і нещасним випадкам, усунення причин виробничого травматизму.

Згідно із статтею 11 Закону України «Про залізничний транспорт» підприємства залізничного транспорту загального користування забезпечують безпеку життя і здоров'я громадян, які користуються його послугами, а також безпеку руху поїздів, охорону навколишнього природного середовища згідно з чинним законодавством України.

Правилами технічної експлуатації залізниць України, затвердженими наказом Міністерства транспорту України від 20.12.1996 № 411 (далі – Правила технічної експлуатації залізниць України), передбачено, що:

рухомий склад має експлуатуватися у справному стані, що забезпечує безперебійну роботу, безпеку руху, охорону праці і своєчасно проходити планово-попереджувальні види ремонту і технічного обслуговування;

забезпечення встановлених строків служби рухомого складу має бути головним у роботі осіб, відповідальних за його технічне обслуговування і ремонт;

усі елементи вагонів за міцністю, стійкістю і технічним станом мають гарантувати безпечний і плавний рух поїздів з найбільшими швидкостями, визначеними Державною адміністрацією залізничного транспорту України;

локомотиви і вагони, що належать іншим відомствам, підприємствам та організаціям і виходять на колії загальної мережі залізниць, мають відповідати вимогам цих Правил технічної експлуатації залізниць України;

забороняється подача під навантаження вантажів і посадку людей несправних вагонів і без подання їх до технічного обслуговування. Про визнання їх придатними має бути зроблений запис у спеціальному журналі.

Відповідно до підпункту 2 пункту 1 розділу III Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1090 (далі – Положення з організації конвоювання), підтримання спецвагонів у технічно справному стані, підготовку їх у рейси, проведення технічного обслуговування, планових та поточних ремонтів здійснюють вагонні депо (вагонної дільниці). Контроль за технічним станом спецвагонів, їх підготовкою до рейсів, якістю проведення ремонтів спецвагонів покладається на відповідні структурні підрозділи залізниці, комендантсько-диспетчерську службу військових частин і відділи військових та спеціальних перевезень Національної гвардії України.

Таким чином, у порушення вимог статті 11 Закону України «Про залізничний транспорт» та Правил технічної експлуатації залізниць України працівниками залізниці порушено правила безпеки руху та експлуатації спеціальних вагонів, допущено їх використання після завершення заводського терміну експлуатації без проведення капітально-відновлювального ремонту та із встановленням старопридатного обладнання.

Наявність порушень, виявлених Укртрансбезпекою у ході здійснення перевірки спеціального вагону у травні 2025 року та залишення АТ

«Укрзалізниця» без виконання вимог попереднього акту перевірки, яку проведено у липні 2021 року, свідчать про бездіяльність посадових осіб АТ «Укрзалізниця» щодо усунення виявлених порушень, відсутність належного і своєчасного контролю з боку органу контролю – Укртрансбезпеки, а також Національної гвардії України та порушення прав осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі, перевезення яких здійснюється залізничним транспортом.

Порушення вимог законодавства щодо прав осіб, які конвоюються у спеціальних вагонах, на здійснення особистого страхування від нещасних випадків на залізничному транспорті.

За результатами спілкування із працівниками Нацгвардії та провідником у спеціальному вагоні встановлено, що останні не володіють інформацією щодо порядку дій у разі настання страхового випадку, а конвойовані особи – щодо умов та порядку одержання страхових виплат.

Так, за інформацією Нацгвардії упродовж 2024 року мали місце 4 факти смертей осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі, які конвоювались залізничним транспортом у спеціальних вагонах, та 11 фактів виклику швидкої (екстреної) медичної допомоги. З них, у спеціальному вагоні – три факти виклику швидкої (екстреної) медичної допомоги, а саме: 04.09.2024 до засудженої В., 11.11.2024 до засудженого К. та 19.11.2024 до засудженого Ш.

За інформацією АТ «Укрзалізниця», викладеній у листі від 30.05.2025 № Ц-5-1.520/375н-25, події, що підпадають під визначення страхового випадку, з особами, узятими під варту, засудженими до позбавлення волі, особовим складом варт, які перевозились у спеціальних вагонах, підпадають під дію договорів доручення та страхування, укладених із публічним акціонерним товариством страхова компанія «Інтер-Поліс» (далі – ПРАТ «СК «ІНТЕР-ПОЛІС»»), які діяли у 2024 та 2025 роках, предметом яких визначено страхування пасажирів від нещасних випадків на залізничному транспорті.

Однак, встановлено, що працівники Нацгвардії не інформують АТ «Укрзалізниця» про факти смертей, травмувань, погіршення стану здоров'я засуджених та ув'язнених, при здійсненні їх конвоювання у спеціальних вагонах АТ «Укрзалізниця». Поряд з цим, вказані факти можуть містити ознаки страхових випадків.

Договори, укладені між АТ «Укрзалізниця» та військовими частинами Нацгвардії про надання транспортних послуг з перевезення залізничним транспортом також не містять жодної інформації щодо обов'язку Нацгвардії вчасно інформувати представника АТ «Укрзалізниця» про факт настання смертей та травмувань у спеціальних вагонах.

Таким чином, відсутність належної взаємодії між Нацгвардією та АТ «Укрзалізниця», що є страхувальником, позбавляє можливості реалізації права осіб, які конвоювалися у спеціальних вагонах, а також спадкоємців померлих на

отримання страхових виплат, за умови настання подій, що містять ознаки страхових випадків.

Порушення прав людини осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі, під час конвоювання у спеціальних вагонах.

За результатами відвідування встановлено, що під час конвоювання залізничним транспортом в спеціальному вагоні, жодну особу, не забезпечено постільними речами (ковдрами, матрацами, подушками, наволочками, простирадлами та рушниками).

Як наслідок, засуджені, ув'язнені та військовополонені під час їх конвоювання у спеціальному вагоні вимушені розміщуватись та спати упродовж тривалого часу без будь-якого покриття на місцях для лежання, що може стати підставою для погіршення стану здоров'я, а також скарг щодо катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Відповідно до підпункту 2 пункту 32 частини I Європейських пенітенціарних правил, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи 11.01.2006, забороняється перевезення ув'язнених у недостатньо провітрюваних та освітлюваних транспортних засобах, або в умовах, які створюють для них непотрібні незручності або ображають їх гідність.

Згідно із підпунктом 2 пункту 45 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, прийнятих 30.08.1955 Організацією Об'єднаних Націй, перевезення в'язнів в умовах недостатньої вентиляції або освітлення чи в будь-яких інших фізично занадто тяжких умовах слід заборонити.

Більш того, згідно вимог частини 2 статті 115 КВК та частини 3 статті 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення», особам, узятим під варту, засудженим до позбавлення волі надаються постільні речі.

Водночас, особи, узяті під варту, засуджені до позбавлення волі та військовополонені, під час конвоювання безпідставно обмежені в можливості реалізації вказаного права.

Також, за результатами відвідування встановлено, що особи, узяті під варту та засуджені до позбавлення волі, які конвоювались у спеціальному вагоні, не були забезпечені посудом (тарілками, кружками тощо) та столовими приборами (ложками) для приймання їжі, у зв'язку із чим вони вимушені брати продукти харчування, у тому числі напіврідкого стану (наприклад консервовані продукти), для їх вживання руками, що може призвести до розповсюдження інфекційних хвороб.

Вищевказане суперечить підпункту 8 пункту 1 розділу VI Положення з організації конвоювання, згідно якого осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі під час конвоювання у спеціальних вагонах посудом (тарілками, кружками тощо) та столовими приборами (ложками) для приймання їжі забезпечує орган-відправник.

Законодавством не врегульовано єдиний державний стандарт для спеціальних вагонів, призначених для перевезення, конвоювання осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі та військовополонених.

Такий документ мав би нормативно врегулювати обов'язкові технічні, експлуатаційні, санітарно-гігієнічні та безпекові вимоги до спеціальних вагонів. Зокрема, таким стандартом на національному рівні мало б бути врегульовано норму площі на одну особу, вимоги до температурного режиму, враховано положення рішень ЄСПЛ та КЗК.

Порушення вимог щодо належного медичного забезпечення та доступності до медичної допомоги під час перевезення осіб у спеціальному вагоні.

Під час відвідування спеціального вагону для конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, встановлено порушення вимог законодавства та міжнародних стандартів у частині забезпечення належної готовності до надання домедичної та медичної допомоги особам, яких перевозять.

Зокрема, під час огляду медичної аптечки, що перебувала у користуванні супроводжуючого провідника вагону, встановлено, що зазначена аптечка була опечатана, у зв'язку з чим перевірити її укомплектованість, на предмет наявності лікарських засобів та медичних виробів, а також їх відповідність встановленому переліку та термінам придатності не виявилось можливим. Такий стан аптечки фактично унеможливило оперативне використання її у разі виникнення невідкладних станів у осіб, яких перевозять, або у конвою.

Одночасно було оглянуто медичну аптечку військовослужбовців Національної гвардії України, яка використовується під час конвоювання. Встановлено, що на оглянутій аптечці відсутнє будь-яке маркування, зокрема відсутня інформація про її тип, призначення, перелік вкладень або посилення на нормативні документи, відповідно до яких сформовано її склад. Такий стан не відповідає вимогам чинного законодавства щодо належного обліку та використання медичних виробів і лікарських засобів.

Крім того, в аптечці наявні лікарські засоби, які, відповідно до інструкцій виробника, потребують дотримання визначеного температурного режиму зберігання. Разом із тим, під час відвідування не встановлено наявності умов, що забезпечують дотримання такого режиму, а також будь-яких засобів контролю температури, що створює ризик зниження ефективності або втрати властивостей відповідних лікарських засобів.

Зазначене не узгоджується з вимогами статті 49 Конституції України, якою гарантовано право кожного на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також статей 7 і 8 Європейської конвенції з прав людини у контексті позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення належних умов тримання та перевезення осіб, позбавлених волі. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував, що держава зобов'язана забезпечити реальну та

ефективну можливість отримання медичної допомоги особами, які перебувають під її контролем, зокрема під час етапування та транспортування.

Також відповідно до стандартів КЗК, зокрема викладених у інформаційному бюлетені «Transport of detainees» (СРТ/Inf(2018)24), транспортні засоби для перевезення осіб, позбавлених волі, повинні бути оснащені доступними та придатними до негайного використання аптечками для надання першої (домедичної) допомоги з належним вмістом лікарських засобів та забезпеченням належних умов їх зберігання.

Виявлені недоліки свідчать про неналежну організацію медичного забезпечення під час перевезення осіб у спеціальному вагоні для конвоювання та створюють ризики для життя і здоров'я як осіб, які перебувають під вартою, так і персоналу, що їх супроводжує.

III. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Акціонерному товариству «Українська залізниця»:

1. Переглянути конструктивні параметри камер спеціальних залізничних вагонів для конвоювання з метою забезпечення мінімальної площі на одну особу не менш ніж 0,4 кв. м під час перевезень на короткі відстані та, за можливості, не менш ніж 0,6 кв. м під час перевезень на тривалі відстані, відповідно до рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням.

2. Обмежити фактичну наповнюваність камер вагонзаку шляхом приведення кількості осіб, які перевозяться в одній камері, у відповідність до міжнародних стандартів та з урахуванням реальних габаритів камер.

3. Забезпечити належний рівень природного та штучного освітлення у камерах, зокрема шляхом модернізації систем освітлення та встановлення світильників достатньої потужності, які забезпечують рівномірне освітлення внутрішнього простору камер.

4. Оснастити камери спеціальних залізничних вагонів безпечними елементами для підтримання рівноваги, зокрема поручнями або опорними конструкціями з контрастним візуальним маркуванням, що є добре помітними за умов обмеженого освітлення.

5. Обладнати підлогу камер нековзким покриттям або протиковзкими елементами, що зменшить ризик падіння та травмування осіб під час руху поїзда, а також під час посадки та висадки.

6. Вжити заходів для забезпечення доступності спеціальних залізничних вагонів для конвоювання для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, зокрема шляхом оснащення вагонів стаціонарними або мобільними пандусами, підіймачами чи іншими технічними засобами, які забезпечують безпечну посадку та висадку таких осіб без приниження їхньої гідності та без створення ризику травмування.

7. Розглянути питання модернізації або заміни застарілих спеціальних вагонів, з урахуванням сучасних стандартів гуманного поводження з особами, позбавленими волі, рекомендацій міжнародних та контролюючих органів.

Національній гвардії України:

1. Забезпечити дотримання норм наповнюваності камер спеціальних залізничних вагонів для конвоювання під час організації перевезень, виходячи з фактичної площі камер та міжнародних стандартів площі на одну особу та враховуючи право конвойованих на відпочинок (сон).

2. Забезпечити розміщення у доступних для осіб, яких перевозять, місцях спеціальних вагонів наочних інформаційних матеріалів щодо: прав осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі; правил перебування та поведінки під час перевезення; порядку подання скарг та звернень на дії або бездіяльність посадових осіб; контактні дані (телефони «гарячих ліній», поштові та електронні адреси) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та системи безоплатної правничої допомоги, із забезпеченням можливості їх вільного прочитання.

3. Ініціювати перед філією «Пасажирська компанія» АТ «Укрзалізниця» питання щодо усунення виявлених недоліків, у тому числі шляхом спільного опрацювання технічних та організаційних рішень.

Міністерству юстиції України:

1. Вжити заходів щодо дотримання вимог підпункту 8 пункту 1 розділу VI Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1090 щодо забезпечення органом-відправником осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі під час конвоювання у спеціальних вагонах посудом (тарілками, кружками тощо) та столовими приборами (ложками) для приймання їжі.

Акціонерному товариству «Українська залізниця» та Національній гвардії України:

1. Надати план усунення порушень з метою виконання акту Державної служби України з безпеки на транспорті, складеного за результатами проведеного планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензіатом вимог законодавства у сфері провадження господарської діяльності від 21.05.2025 та розпорядження щодо усунення порушень, виявлених під час проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензіатом вимог законодавства у сфері провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів залізничним транспортом від 28.05.2025 № 4125/3.5/14-25, зокрема щодо спеціального вагону № 03276094, а також документи, що підтверджують вжиття заходів з метою їх виправлення.

2. Вжити заходів щодо врегулювання питання взаємодії Національної гвардії України та акціонерного товариства «Українська залізниця» щодо невідкладного інформування акціонерного товариства «Українська залізниця» та у подальшому відповідної страхової компанії про факти смертей, травмувань, погіршення стану здоров'я осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі, при здійсненні їх конвоювання у спеціальних вагонах, що можуть містити ознаки страхових випадків.

3. Забезпечити наявність у спеціальних залізничних вагонах для конвоювання доступних та придатних до негайного використання аптечок першої (домедичної) допомоги.

4. Привести склад аптечок у відповідність до встановлених переліків і інструкцій виробників, забезпечивши їх повну укомплектованість лікарськими засобами та медичними виробами, а також здійснення систематичного контролю за термінами придатності лікарських засобів, дотриманням умов їх зберігання, зокрема температурного режиму, визначеного виробниками, у тому числі шляхом облаштування належних місць зберігання та впровадження засобів контролю температури.

Міністерству юстиції України, Національній гвардії України та Акціонерному товариству «Українська залізниця»:

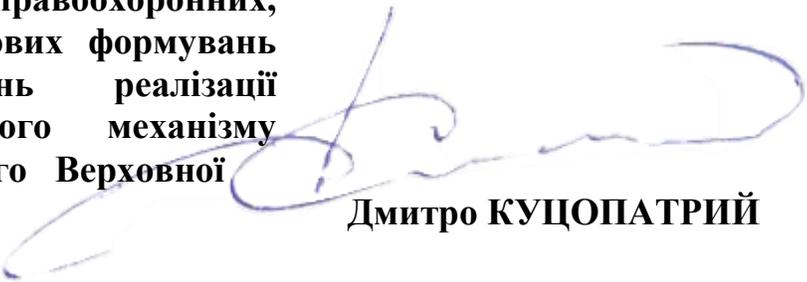
1. Вжити заходів щодо нормативного врегулювання порядку забезпечення предметами першої необхідності та засобами особистої гігієни, в тому числі постільними речами (ковдрами, матрацами, подушками, наволочками, простирадлами та рушниками) осіб, узятих під варту та засуджених до позбавлення волі, які переміщуються залізничним транспортом у спеціальних вагонах.

2. Вжити заходів щодо розроблення державного стандарту для спеціальних залізничних вагонів для конвоювання осіб, узятих під варту, засуджених до позбавлення волі та військовополонених.

Додаток: фотоматеріали на 3 арк. в 1 прим.

Керівник групи НПМ

Головний спеціаліст відділу інспектування об'єктів контролю в правоохоронних, судових органах та військових формувань Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Дмитро КУЦОПАТРИЙ

Фотоматеріали

Фото 1

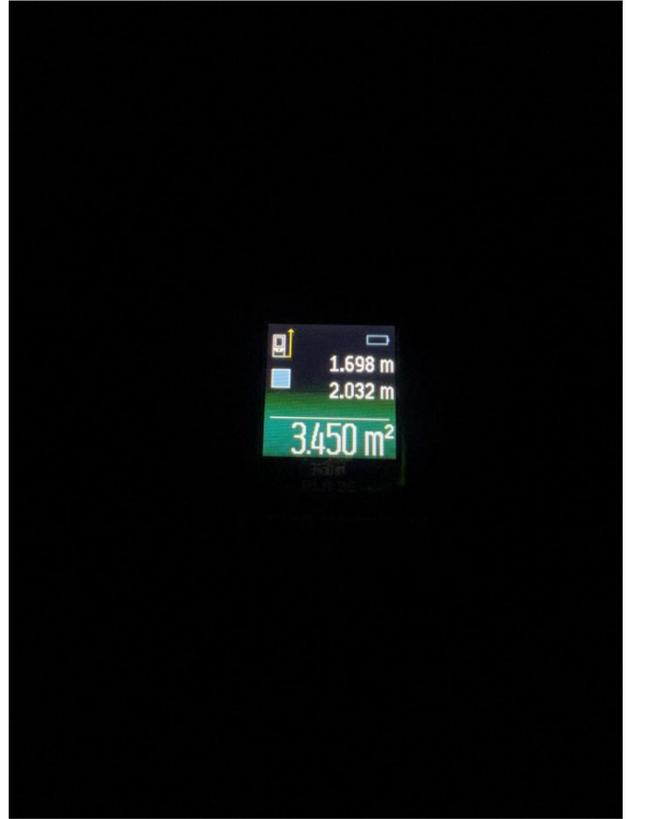
Фото 2

Фото 3

Фото 4

Φοτο 5

Φοτο 6

Φοτο 7

Φοτο 8

